

Пономаренко Алла Василівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-6271-4485

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА (КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена окремим аспектам проведення допиту дитини, яка постраждала від сексуального насильства. Особлива увага приділяється проблемним питанням, з якими стикаються практичні працівники під час проведення допиту (опитування) дитини. Установлена недосконалість чинного кримінально-процесуального законодавства з питань: залучення психолога та педагога до проведення допиту дитини; обов'язкової відеофіксації допиту (опитування) дитини, використання методики «зелена кімната». Акцентовується увага на необхідності закріплення в КПК України особливих вимог щодо місця проведення допиту дитини.

Ключові слова: дитина, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, відеофіксація допиту, місце проведення допиту, «зелені кімнати», модель «Барнахус».

Проблема сексуального насильства над дітьми в Україні є однією з головних проблем сьогодення. Ще більшого загострення вона набула після повномасштабного вторгнення росії на територію України, внаслідок чого кількість дітей, постраждалих від сексуального насильства, зростає. За офіційними даними Офісу Генерального прокурора України, станом на 01 червня 2023 року зареєстровано 867 кримінальних проваджень, пов'язаних зі злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Скеровано до суду 541 обвинувальний акт, вирoki отримали 240 осіб, Щодо понад 500 осіб внесені відомості до Єдиного реєстру засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи [1]. Мова йде лише про офіційну статистику і про випадки, внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань. На жаль, значна частина інформації про сексуальне насильство щодо дітей залишається прихованою. Часто діти не повідомляють дорослим про те, що з ними сталося через різні причини: страх, сором, недовіра. Є випадки, коли діти повідомляють дорослим, проте дорослі не повідомляють відповідні правоохоронні органи і служби.

Розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості є дуже складним процесом, а особливо коли потерпілою в ньому виступає дитина. У практичній діяльності слідчих підрозділів виникають

проблемні питання, які стосуються допиту потерпілих дітей, що зумовлено його специфікою. Досить часто психологічна травма дитини, постраждала від сексуального насильства, створює внутрішній захисний бар'єр при спілкуванні зі сторонньою особою й ускладнює проведення допиту. При цьому особи, які проводять допит дитини, не завжди мають досвід роботи з дітьми-жертвами сексуального насильства, не знають як визначити психологічний стан дитини та як встановити з нею психологічний контакт, продовжують застосовувати свої «стандартні прийоми» під час спілкування. Також трапляються випадки, коли дитина через свої вікові чи індивідуально-психологічні особливості не повністю розуміє, що з нею сталося або не знає як правильно описати подію, що може призвести до надання неповних чи невірних показань або їх зміни. Знання таких особливостей має велике значення для правильного обрання методів встановлення психологічного контакту та вибору тактики проведення допиту у таких категоріях справ, і саме на них особам, які проводять допит дитини, слід звертати особливу увагу.

Метою статті є аналіз особливостей допиту дитини, яка постраждала від сексуального насильства; виокремлення проблемних питань і надання відповідних рекомендацій.

Дослідженню особливостей допиту дітей, які постраждали від сексуального насильства, присвячено низку наукових праць. Зокрема, особливості допиту неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості розглядалися у роботі І. Басисти. В. Мозгова займалась дослідженням тактико-психологічних особливостей проведення допиту дітей, потерпілих від сексуального насильства. Т. Мальована зосередила свою увагу на вивченні місця проведення допиту дитини, яка потерпіла від злочину у кримінальному провадженні. К. Тищенко розглядала особливості організації та проведення допиту неповнолітніх і малолітніх осіб на стадії досудового розслідування в кримінальних провадженнях та проаналізувала помилки, які допускаються слідчими під час проведення допиту неповнолітніх осіб. Дослідженням окремих аспектів проведення допиту неповнолітніх потерпілих, які зазнали сексуального насильства, займалися В. Канцір, В. Петрик.

Проте окремі питання щодо особливостей допиту дитини, яка постраждала від сексуального насильства, й досі залишаються актуальними для обговорення, що й зумовлює необхідність їх подальшого розгляду.

Насамперед потрібно з'ясувати, яка категорія осіб відноситься до поняття «дитина». Трактують це поняття можна знайти у ст. 1 Конвенції про права дитини, згідно з якою дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше [2]. Також визначення цього поняття міститься у ст. 1 Закону України «Про громадянство України» [3] та у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [4], згідно з якими до категорії «дитина» відноситься особа віком до 18 років. Потрібно звернути увагу, що в національному законодавстві України (кримінальному, кримінальному процесуальному, цивільному та сімейному) разом із терміном «дитина» використовуються поняття «малолітня особа» (дитина до досягнення нею 14 років) та «неповнолітня особа» (малолітня особа,

а також дитина у віці від 14 до 18 років). Враховуючи, що дитина – це особа віком до 18 років, можна сказати, що категорії «малолітня особа» та «неповнолітня особа» охоплюються поняттям «дитина».

Дитина має свою специфіку, яка пов'язана із її віком, рівнем інтелектуального, емоційного розвитку, життєвим досвідом. Усе це впливає на можливість сприйняття нею подій кримінального правопорушення та можливість надати оцінку таким подіям [5].

У кримінальному провадженні допит дитини має свої особливості, які обумовлені не лише специфікою її психіки, а й процесуальними особливостями проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітніх або неповнолітніх осіб. У ч. 3 ст. 224 КПК України зазначено, що у випадку, якщо вік особи не встановлено, але є підстави вважати, що особа є малолітньою або неповнолітньою, до встановлення віку такої особи її допит проводиться за правилами, передбаченими для допиту малолітньої або неповнолітньої особи.

Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи передбачені у ст. 226 КПК України. Так, однією з процесуальних особливостей допиту дітей є визначене коло осіб, які повинні бути присутніми під час його проведення. Відповідно до положень ч. 1 ст. 226 КПК України, допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. У той же час, як слушно зауважує О. Кочура, у законі відсутня детальна регламентація всіх питань, пов'язаних із забезпеченням участі названих учасників у кримінальному провадженні [6, с. 193]. Зокрема, законодавець передбачив альтернативний варіант у вирішенні питання щодо залучення на допит педагога або психолога, але разом з цим, не визначив, у яких конкретно випадках має бути залучений педагог, в яких – психолог, а в яких потрібно запросити обох. На практиці це приводить до того, що особа, яка проводить допит, формально підходить до вирішення цього питання. Найчастіше запрошують педагога, якого легше знайти, інколи запрошують навіть не практикуючого педагога, а особу, яка має тільки відповідний диплом про вищу освіту.

У юридичній науці висловлюється думка про необхідність визначення педагога, психолога не через характер спеціальних знань, а через мету їх участі в кримінальному провадженні. На переконання І. Цилюрик, вибір слідчим спеціаліста (педагога або психолога) все ж таки залежить від віку дитини, її персональних та індивідуальних особливостей, виду насильства щодо неї (фізичне, психічне, сексуальне, економічне), особи, яка вчинила насильницький злочин, та інших обставин правопорушення [7].

На нашу думку, при виборі педагога або психолога, яких будуть залучати до участі в проведенні допиту (опитуванні) дитини, особа, яка проводить допит, зобов'язана передусім враховувати, який саме злочин був вчинений і яку саме шкоду було завдано потерпілій дитині (моральну, матеріальну чи фізичну).

Говорячи про кримінальні провадження, пов'язані зі злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, ми повністю поділяємо думку Н. Павлової про те, що під час допиту у справах про насильницько-сексуальні злочини стосовно малолітньої особи участь психолога має бути не альтернативним, а обов'язковим варіантом. [8, с. 218]. Зауважимо, що, на відміну від педагога, роль психолога не

обмежується лише його участю під час слідчої (розшукової) дії. Психолог оцінює наслідки травми дитини та залежно від вікових та психологічних особливостей дитини, її поведінки, відношення до події злочину та інших факторів, застосувавши певні методики та психологічні прийоми, може сформулювати коректні запитання та отримати повну і достовірну інформацію від дитини. Особливо важливою є консультація психолога перед опитуванням дитини, яка постраждала від насилля чи була свідком. Залучення кваліфікованого психолога, який має спеціальну підготовку та вміє співпрацювати з дітьми певного віку та певної категорії у межах кримінального розслідування, дозволяє викликати потерпілу дитину на опитування лише один раз, поставити всі питання, що цікавлять слідство, і уникнути повторної травматизації дитини під час проведення процесуальних дій.

Останнім часом кількість запитів про залучення психолога демонструє посилену увагу правоохоронних органів та судів до мінімізації травмування дітей, які стали суб'єктами кримінального провадження, та підкреслює важливість створення ефективних організаційно-правових умов для того, аби залучення психолога для врахування найкращих інтересів дітей було гарантовано. Лише з 2 жовтня до 2 листопада 2023 року від слідчих, дізнавачів, прокурорів та суду до регіональних центрів із надання безоплатної вторинної правової допомоги в пілотних регіонах надійшло 189 запитів про залучення психологів: найбільше – з Києва та Дніпропетровської області. Така кількість запитів лише за перший місяць реалізації проєкту свідчить про його важливість та актуальність [9].

Слід зауважити, що пілотний проєкт щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні/міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги, було запроваджено Міністерством юстиції України, Міністерством внутрішніх справ України, Офісом Генерального прокурора, Координаційним центром з надання правової допомоги, за підтримки Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, громадської організації «Всеукраїнський громадський Центр «Волонтер» та Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, розроблений на виконання Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1027-р. Порядок його реалізації затверджено наказом Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 07 лютого 2023 року № 493/5/67/32 [10]. Пілотним проєктом передбачено, що відомості про психологів, які можуть залучатися у випадках, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, містяться у відповідному Реєстрі психологів.

Наразі у межах співпраці Офісу Генпрокурора з дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та громадськими організаціями створено реєстр спеціально кваліфікованих психологів. Вони залучені до понад 200 слідчих дій у відповідних провадженнях [1]. Проте кількість таких спеціалістів поки що є недостатньою.

З метою вирішення цього питання, на нашу думку, є слушною пропозиція М. Червінко, яка пропонує впровадити в системі органів досудового розслідування

спеціалізовану службу ювенальної психологічної допомоги (за аналогією до служби інспекторів криміналістів), яка була б уповноважена забезпечувати присутність педагогів, психологів під час проведення слідчих (розшукових) дій, здійснювати підготовку дитини до допиту у судовому провадженні, надавати первинну підтримку дітям-свідкам та дітям-потерпілим, сприяти медіаційному процесу тощо [11, с. 183].

Ще однією особливістю допиту (опитування) дитини є визначення тривалості проведення допиту. Так, згідно з ч. 2 ст. 226 КПК України, допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. З цього приводу серед науковців існує думка про те, що тривалість допиту не може бути єдиною для всіх дітей. Вона визначається з урахуванням віку та індивідуальних особливостей дитини [12, с. 49].

У пораднику для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих, зауважується, що тривалість опитування має визначатися з урахуванням можливостей дитини. Чим молодшою є дитина, тим швидше вона втомлюється, і тим легше вплинути на її пізнавальні процеси. У такому випадку дитина гірше зосереджує увагу й слабше мобілізує пам'ять. Втома може також спричинити збільшену податливість до навіювання та схильність до випадкових і непродуманих відповідей, аби завершити обтяжливу розмову. Отже, варто під час проведення допиту (опитування) спостерігати за дитиною та реагувати на сигнали, що свідчать про її втому. Чим молодшою є дитина, тим коротшою має бути тривалість дій за її участю [13, с. 19–20].

Окремо слід зупинитися на фіксації результатів допиту дітей. У положеннях ст. 107 КПК України передбачене застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження. Також у ч. 5 ст. 224 КПК України визначено, що під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис. Водночас, із такого формулювання вбачається, що мова йде про можливість, а не обов'язковість застосування фотозйомки, аудіо- та/або відеозапису. Проте, на нашу думку, якщо мова йде про допит малолітнього чи неповнолітнього свідка або потерпілого на стадії досудового розслідування, відеофіксація допиту (опитування) зазначених осіб має бути обов'язковою, адже це допоможе запобігти повторній травматизації психіки дитини і в подальшому використовувати цей відеозапис для ведення слідства без проведення повторних допитів. З огляду на зазначене, вважаємо за необхідне внести зміни до ст. 226 КПК України, доповнивши її частиною п'ятою, такого змісту:

«5. Під час допиту малолітньої або неповнолітньої потерпілої особи чи свідка фіксування здійснюється за допомогою технічних засобів у вигляді безперервного відеозапису ходу його проведення».

Ще одна особливість допиту малолітньої та неповнолітньої особи, міститься в ч. 3 ст. 226 КПК України, де зазначено, що особи, які не досягли шістнадцятирічного віку, не попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. Їм лише роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань (ч. 3 ст. 226 КПК України). З цього приводу є слушною думка Л.Д. Удалової, що імунітет, встановлений ст. 63 Конституції України про право на мовчання, має поширюватися також на показання потерпілих [14, с. 225].

Також до особливостей допиту дитини слід віднести вибір місця його проведення.

Щодо визначення місця проведення допиту дитини діють міжнародні стандарти, згідно з якими, опитування дитини, якщо це необхідно, проводиться у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні за участю спеціально підготовленої особи (ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства) [15]. Водночас кримінально-процесуальне законодавство України не містить особливих вимог щодо місця проведення допиту дитини та створення дружнього до дитини оточення.

За загальними правилами проведення допиту, визначеними у ст. 224 КПК України, допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Як свідчить практика, найчастіше місцем допиту дитини є кабінет слідчого (дізнавача). Водночас кабінет слідчого не є оточенням, дружнім до дитини. Загальна атмосфера перебування в ньому зазвичай справляє гнітюче враження на дітей. У деяких випадках місцями проведення допиту можуть бути приміщення, де проживає дитина, кабінет психолога чи інший кабінет у навчальному закладі освіти, наявні також випадки допиту в лікарні. [16, с. 87].

Особа, яка проводить допит (опитування) дитини, під час вибору місця його проведення має враховувати вік дитини (дошкільний вік; молодший шкільний вік, підлітковий вік, старший шкільний вік), оскільки кожний із зазначених вікових груп притаманні свої вікові особливості. Так на думку Н. Павлюк, допит дітей молодших вікових груп найдоцільніше проводити в обстановці, добре знайомій і звичній для допитуваного, – дитячому садку, школі чи квартирі дитини або близьких йому осіб [17, с. 178]. Проте з такою думкою не погоджується Т. Мальована, яка вважає, що навпаки потрібно уникати проведення допиту потерпілої дитини у школі чи дитячому садочку, оскільки в такому випадку принцип конфіденційності не буде збережений, а подробиці події злочину можуть стати предметом обговорення серед великого кола сторонніх осіб. Це є особливо актуальним у маленьких містах, селищах та селах [18, с. 180]. Стосовно допиту підлітків (14–17 років), окремі науковці пропонують проводити допит (опитування) в кабінеті слідчого, оскільки офіційна, ділова обстановка в поєднанні з роз'ясненням останнього про необхідність розповісти все, що тому відомо про подію, підкреслює важливість подій і налаштовує на дачу повних і правдивих показань. Натомість О. Литвиненко вважає, що обстановка кабінету слідчого може негативно вплинути на психіку допитуваної дитини, внаслідок чого неповнолітній може замкнутись і плутатись у показаннях, що заважатиме повноцінному ходу досудового розслідування [19, с. 191].

З цього приводу ми поділяємо думку тих вчених-процесуалістів і практичних працівників, які вважають, що найсприятливішим варіантом є проведення допиту (опитування) дитини у спеціально спроектованому й підготовленому для цієї мети приміщенні, особливо якщо мова йде про дітей, які постраждали від сексуального насильства чи стали його свідками. Таким місцем проведення допиту можуть стати так звані «зелені кімнати» або їх ще називають «кімнати, дружні до дитини» [20], «кризові кімнати, дружні до дитини» [21], «кімнати, дружні до опитування дітей» [22], які все частіше почали використовуватися в Україні. Більшість із них функціонують при

відділах поліції. Також є кімнати на базі навчальних закладів системи МВС України: «Зелена кімната» при Харківському національному університеті внутрішніх справ [23, с. 60], «Зелена кімната» на базі Навчально-наукового Інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ [24, с. 340], тренінговий центр «Зелена кімната» у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ [25, с. 168], «Кризова кімната, дружба до дитини» Одеського державного університету внутрішніх справ [26] тощо. Проте їх кількість ще є недостатньою, в багатьох містах їх просто немає, а ті приміщення для допиту дітей, які облаштовані самостійно практичними працівниками, що працюють з дітьми, часто не відповідають жодним вимогам. Термін «зелена кімната» серед науковців та практиків використовується не тільки для означення спеціального приміщення, а й відповідної методики для проведення допиту (опитування) дитини. Також потрібно вказати на відсутність правової основи функціонування «зелених кімнат» та обов'язковості їх застосування у кримінальному провадженні за участю дітей. Наразі немає ані законодавчого визначення терміна «зелена кімната», ані порядку використання зазначеної методики.

Чинна Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затверджена наказом МВС України від 19.12.2017 № 1044 [27], не має навіть згадки про методику «Зелена кімната». Визначення такого терміна можна знайти лише в різних порадниках для фахівців, які беруть участь в опитуванні дітей або в методичних рекомендаціях, зокрема в Методичних рекомендаціях щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських, підготовлених Національною поліцією України за дієвої участі Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх [28]. Проте такі порадики і методичні рекомендації не мають обов'язковості до виконання, вони мають лише рекомендаційний характер. Така законодавча неврегульованість призводить до того, що слідчі часто відмовляються проводити допити у «зелених кімнатах», мотивуючи це, передусім, тим, що немає чіткої норми у КПК України, не прописаний механізм на рівні інструкції, тому зазвичай допит дитини продовжують проводити у своїх робочих кабінетах [29, с. 122–123]. З метою врегулювання цього питання виникає необхідність у розробленні та прийнятті відомчого нормативно-правового акта, який би встановлював загальні засади застосування методики «Зелена кімната». Таким нормативно-правовим актом може бути, наприклад, Інструкція щодо застосування (використання) методики «Зелена кімната» у роботі Національної поліції України, яка міститиме визначення поняття «методика Зелена кімната», а також положення щодо реалізації цієї методики. При цьому акцентується увага, що вона має врегулювати діяльність саме поліцейських, а не фахівців інших галузей, наприклад, педагога або психолога, діяльність яких регламентована нормативно-правовими актами інших сфер.

Окрім розроблення та прийняття такої інструкції необхідно передбачити в КПК України вимоги щодо використання спеціально обладнаних та прилаштованих приміщень для допиту (опитування) дітей, які б відповідали принципам дружнього до дітей простору.

На сьогодні вже є позитивні спроби законодавця вирішити окреслені питання.

© Ponomarenko Alla, 2023

Зокрема на розгляді у Верховній Раді України перебуває проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини» [30]. У цьому законопроєкті запропоновано доповнити КПК України статтею 496-2 «Особливості проведення слідчих (розшукових) дій з неповнолітнім, який є потерпілим чи свідком», у першій частині якої передбачити, що при проведенні слідчих (розшукових) дій з неповнолітнім потерпілим, свідком необхідно враховувати індивідуально-психологічні та психофізіологічні властивості цих неповнолітніх, зокрема ставити особі, яка допитується питання через психолога, використовувати спеціальні методики («Зелена кімната», «Барнахус» тощо)).

Також спробою розв'язати проблему багаторазового опитування дитини під час кримінального провадження стало запровадження в Україні моделі «Барнахус» (Barnahus), яка передбачає залучення різних фахівців для проведення процесуальних дій з урахуванням відповідних положень КПК України в дружньому до дитини середовищі. Основна мета «Барнахусу» – забезпечення того, щоб дитина не проходила через численні опитування та не була присутньою в суді. Це узгоджується з ч. 1 ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист прав дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, де зазначено, що кожна держава вживає необхідних законодавчих та інших заходів для забезпечення якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це вкрай необхідно для цілей кримінального провадження. З метою зменшення негативного психологічного впливу на дитину під час допиту, в приміщеннях «Барнахус» використовуються аудіо/відеозаписи опитувань. На наше переконання, з метою мінімізації травмування дитини під час допиту малолітньої або неповнолітньої потерпілої особи чи свідка, необхідно передбачити в КПК положення, що за необхідності в наданні додаткової доказової інформації можна заслухати показання з чужих слів, відповідно до ст. 97 КПК України. Як слушно зауважує з цього приводу М. Попович, у цьому випадку суд може допитати осіб, які були присутні під час допиту дитини: педагога або психолога, законного представника дитини, лікаря [16, с. 89]. Ураховуючи зазначене, вважаємо за необхідне внести зміни до статті 97 КПК України шляхом доповнення восьмим пунктом, який викласти в такій редакції:

«8. Складність допиту малолітньої або неповнолітньої потерпілої особи чи свідка, які надали первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту».

Підсумовуючи, варто зазначити, що у кримінальному провадженні допит дитини має свої особливості, які обумовлені не лише специфікою її психіки, а й процесуальними особливостями проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітніх або неповнолітніх осіб. Дослідження цих особливостей дозволило виявити слабкі сторони кримінально-процесуального законодавства у цій сфері відносин. Особливо це стосується недостатнього правового регулювання механізмів залучення психолога та педагога до проведення допиту (опитування) дитини, обов'язковості відеофіксації допиту (опитування) дитини у кримінальних провадженнях пов'язаних зі злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, а також використання методики «зелена кімната» під час допиту (опитування) дитини. З метою вирішення зазначених проблем запропоновано:

1) задля запобігання повторній травматизації психіки дитини, яка постраждала від сексуального насильства і проведення повторних допитів, доцільно проводити обов'язкову відеофіксацію допиту (опитування) зазначених осіб. У зв'язку з цим слід внести зміни до ст. 226 КПК України, доповнивши частиною п'ятою, такого змісту:

«5. Під час допиту малолітньої або неповнолітньої потерпілої особи чи свідка фіксування здійснюється за допомогою технічних засобів у вигляді безперервного відеозапису ходу його проведення»;

2) розробити та прийняти в Національній поліції України нормативно-правовий акт, який би встановлював загальні засади застосування методики «Зелена кімната»;

3) передбачити в КПК України вимоги щодо використання спеціально обладнаних та прилаштованих приміщень для допиту (опитування) дітей, які б відповідали принципам дружнього до дітей простору;

4) з метою мінімізації травмування дитини під час допиту малолітньої або неповнолітньої потерпілої особи чи свідка, доцільно передбачити в КПК України положення, якщо є необхідність у наданні додаткової доказової інформації, можна заслухати показання з чужих слів відповідно до статті 97 КПК України. Враховуючи зазначене, вважаємо за необхідне внести зміни до статті 97 КПК України, доповнивши її частину третю восьмим пунктом, який викласти в такій редакції:

«8. Складність допиту малолітньої або неповнолітньої потерпілої особи чи свідка, які надали первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Права дитини – найвища цінність: основні цифри та факти про роботу Офісу Генпрокурора у сфері захисту прав і свобод дітей. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prava-ditini-naivishha-cinnist-osnovni-cifri-ta-fakti-pro-robotu-ofisu-genprokurora-u-sferi-zaxistu-prav-i-svobod-ditei> (дата звернення: 03.11.2023).

2. Про права дитини: Конвенція ООН від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 03.10.2023).

3. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 03.10.2023).

4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402–III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 03.10.2023).

5. Смірнова І. Особливості допиту дитини, яка потерпіла від злочину. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/osoblyvosti-dopytu-dytyny-yaka-poterpila-vid-zlochynu> (дата звернення: 03.10.2023).

6. Кочура О.О. Неповнолітній потерпілий як учасник кримінального провадження: монографія / за заг. ред. О.О. Юхна. Харків: Ніка Нова, 2015. 249 с.

7. Циліорик І. Залучення спеціаліста до допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29814/391.pdf> (дата звернення: 03.10.2023).

8. Павлова Н.В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 1. С. 215–220.

9. 189 запитів про залучення психологів до кримінальних проваджень за участю дітей – підсумки першого місяця реалізації пілотного проекту. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/174-zapyty-pro-zaluchennya-psyhologiv-do-kryminalnyh-provadhzen-za-uchastyu-ditej-pidsumky-pershogo-misyaczya-realizaciyi-pilotnogo-proyektu/> (дата звернення: 05.10.2023).

© Ponomarenko Alla, 2023

10. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 07.02.2023 № 493/5/67/32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text> (дата звернення: 05.11.2023).

11. *Червінко М.В.* Правове та організаційно-тактичне забезпечення кримінального провадження, дружнього до дитини: дис. ... д-ра філос.: 081 «Право». Львів, 2023. 301 с.

12. *Даниленко А.В., Кочура О.О.* Особливості проведення допиту за участю неповнолітнього потерпілого під час досудового розслідування. Журнал східноєвропейського права. 2014. № 10. С. 44–50.

13. Порадник для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих. URL: [https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/book_opytuvaty_dytuny.pdf](https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/book_opytuvaty_dytyny.pdf) (дата звернення: 03.10.2023).

14. *Удалова Л.Д.* Вербальна інформація у кримінальному процесі України : монографія. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2006. 324 с.

15. Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Конвенція Ради Європи від 25.10.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 03.10.2023).

16. *Попович М.В.* Особливості допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого: дис. ... д-ра філос.: 081 «Право». Київ, 2023. 223 с.

17. *Павлюк Н.В.* Проблеми підготовки до допиту неповнолітніх. Проблеми законності. 2008. № 93. С. 175–178.

18. *Мальована Т.І.* Місце проведення допиту дитини, яка потерпіла від злочину у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 3. С. 178–184.

19. *Литвиненко О.Г.* Окремі аспекти використання «зеленої кімнати» як місця допиту неповнолітнього підозрюваного. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 5. С. 189–194.

20. UNICEF. Child-friendly Spaces for children in contact with the law in Georgia. URL: <https://www.unicef.org/georgia/stories/child-friendly-spaces-children-contact-law-georgia> (дата звернення: 03.10.2023).

21. На Львівщині обговорили механізми роботи у кризовій кімнаті, дружній до дитини. URL: <https://lviv-rda.gov.ua/na-lvivschyni-obhovoryly-mehanizmy-roboty-ukryzovij-kimnati-druzhnij-do-dytyny/> (дата звернення: 03.10.2023).

22. У Дарницькому районі з'явиться «кімната, дружня до опитування дітей», які стали свідками чи постраждали від насильства. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/u_darnitskomu_rayoni_zyavitsya_kimnata_druzhnya_do_opituvannya_ditey_yaki_stali_svidkami_chi_postrazhdali_vid_nasilstva/ (дата звернення: 03.10.2023).

23. *Безсонна Т.Ф., Носова О.Ю.* «Зелена кімната» як ефективний метод реалізації права дітей на особливе ставлення з боку правоохоронних органів. Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.) : зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту (Харків, 22 листопада 2019 р.). С. 59–61.

24. *Христюк О.С., Федоровська Н.В.* Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців-психологів Національної поліції до допиту дітей – жертв насильства. Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 червня 2020 року) / редкол.: В. В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський, В.В. Корольчук. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 338–341.

25. Довідник працівника поліції превентивної діяльності : навч. посібник / кол. авт. ; керівник авт. кол. канд. юрид. наук, засл. юрист України А.Є. Фоменко. Дніпро : ДДУВС, 2018. 180 с.

26. Використання «Кризової кімнати, дружньої до дитини» Одеського державного університету внутрішніх справ на практиці. URL: <http://oduvs.edu.ua/news/vikoristannya-krizovoyi-kimnati-druzhnoyi-doditini-odeskogo-derzhavnogo-universitetu-vnutrishnih-sprav-na-praktitsi/> (дата звернення: 03.10.2023).

27. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text> (дата звернення: 03.10.2023).

28. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с.

29. Винниченко Ю.Д., Духенюк О.М. Child-friendly допит у кримінальному провадженні: стандарти облаштування «зелених кімнат». Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції : матеріали наук.-практ. сем. (Львів, 31 травня 2019 р.). Львів, 2019. С. 119–123.

30. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини : проект Закону України від 04.06.2021 № 5618. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72138 (дата звернення: 03.10.2023).

REFERENCES

1. Prava dytyny – naivyshcha tsinnist: osnovni tsyfry ta fakty pro robotu Ofisu Henprokurora u sferi zakhystu prav i svobod ditei. “The rights of the child are the highest value: basic figures and facts about the work of the Prosecutor General’s Office in the field of protection of children’s rights and freedoms”. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prava-ditini-naivishha-cinnist-osnovni-cifrita-fakti-pro-robotu-ofisu-genprokurora-u-sferi-zaxistu-prav-i-svobod-ditei>. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

2. Pro prava dytyny. “On the Rights of the Child”: UN Convention adopted November 20, 1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

3. Pro hromadianstvo Ukrainy. “On Citizenship of Ukraine”: Law of Ukraine, dated January 18, 2001, No. 2235–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

4. Pro okhoronu dytynstva. “On Protection of Childhood”: Law of Ukraine, dated April 26, 2001 No.2402–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

5. Smirnova, I. Osoblyvosti dopytu dytyny, yaka poterpila vid zlochynu. “Peculiarities of interrogation of a child victim of a crime”. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/osoblyvosti-dopytu-dytyny-yaka-poterpila-vid-zlochynu> (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

6. Kochura, O.O. (2015). Nepovnitnii poterpilyi yak uchasnyk kryminalnoho provadzhennia. “The minor victim as a participant in criminal proceedings”: monograph / edited by O.O. Yukhny. O.O. Yukhna. Kharkiv: Nika Nova, 2015. 249 p. [in Ukrainian].

7. Tsyliuryk, I. Zaluchennia spetsialista do dopytu malolitnikh poterpilykh vid nasylnytskykh zlochyniv. “Involvement of a specialist in the interrogation of juvenile victims of violent crimes”. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29814/391.pdf> (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

8. Pavlova, N.V. (2020). Vykorystannia demonstratsiinykh zasobiv (anatomichnykh lialok) pid chas dopytu malolitnoi osoby. “The use of demonstration tools (anatomical dolls) during the interrogation of a minor”. Scientific Bulletin of Dnipro State University of Internal Affairs. No. 1. P. 215-220 [in Ukrainian].

9. 189 zapytiv pro zaluchennia psykhologiv do kryminalnykh provadzhzen za uchastiu ditei – pidsumky pershoho misiatsia realizatsii pilotnoho proiektu. “189 requests for the involvement of psychologists in criminal proceedings involving children – results of the first month of the pilot project”. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/174-zapyty-pro-zaluchennya-psyhologiv-do-kryminalnyh-provadjzen-za-uchastyu-ditej-pidsumky-pershogo-misyaczya-realizacziyi-pilotnogo-proiektu/>. (Date of Application: 05.11.2023) [in Ukrainian].

10. Pro zaprovadzhennia ta realizatsii pilotnoho proiektu shchodo zaluchennia psykhologiv do kryminalnykh provadzhzen za uchastiu malolitnikh, nepovnolitnikh osib cherez rehionalni / mizhrehionalni tsentry z nadання bezoplatnoi pravnychoi dopomohy. “On the introduction and implementation of a pilot project on the involvement of psychologists in criminal proceedings involving minors through regional / interregional centers for the provision of free legal aid”: Order of the Ministry of Justice of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Office of the Prosecutor General dated February 07, 2023 No. 493/5/67/32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text> (Date of Application: 05.11.2023) [in Ukrainian].

11. *Chervinko, M.V.* (2023). Pravove ta orhanizatsiino-taktychne zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia, druzhnogo do dytyny. “Legal and Organisational and Tactical Support of Child-Friendly Criminal Proceedings”: thesis ... Doctor of Philosophy: 081 ‘Law’. Lviv, 301 p. [in Ukrainian].

12. *Danylenko, A.V., Kochura, O.O.* (2014). Osoblyvosti provedennia dopytu za uchastiu nepovnolitnoho poterpiloho pid chas dosudovoho rozsliduvannia. “Peculiarities of conducting interrogation with the participation of a minor victim during pre-trial investigation”. Journal of East European Law. No. 10. P. 44-50 [in Ukrainian].

13. Poradnyk dlia fakhivtsiv, yaki berut uchast v opytuvanni malolitnikh svidkiv ta poterpilykh. “Guidelines for professionals involved in interviewing juvenile witnesses and victims”. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/book_opytuvaty_dytny.pdf. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

14. *Udalova, L.D.* (2006). Verbalna informatsiia u kryminalnomu protsesi Ukrainy. “Verbal Information in the Criminal Procedure of Ukraine”: monograph. Kyiv: Palyvoda A.V., 324 p. [in Ukrainian].

15. Pro zakhyst ditei vid seksualnoi ekspluatatsii ta seksualnoho nasylstva. “On the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse”: Council of Europe Convention, dated October 25, 2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

16. *Popovych, M.V.* (2023). Osoblyvosti dopytu malolitnoho abo nepovnolitnoho poterpiloho. “Peculiarities of interrogation of a minor or underage victim”: thesis ... Doctor of Philosophy: 081 ‘Law’. Kyiv, 223 p. [in Ukrainian].

17. *Pavliuk, N.V.* (2008). Problemy pidhotovky do dopytu nepovnolitnikh. “Problems of preparation for interrogation of minors”. Problems of Legality. No. 93. P. 175-178. [in Ukrainian].

18. *Maliovana, T.I.* (2015). Mistse provedennia dopytu dytyny, yaka poterpila vid zlochynu u kryminalnomu provadzhenni. “Place of interrogation of a child victim of a crime in criminal proceedings”. Bulletin of criminal proceedings. No. 3. P. 178-184 [in Ukrainian].

19. *Lytvynenko, O.H.* (2022). Okremi aspekty vykorystannia «zelenoi kimnaty» yak mistsia dopytu nepovnolitnoho pidozriuvanoho. “Certain aspects of using the ‘green room’ as a place of interrogation of a juvenile suspect”. Actual problems of domestic jurisprudence. No. 5. P. 189-194. [in Ukrainian].

20. UNICEF. Child-friendly Spaces for children in contact with the law in Georgia. URL: <https://www.unicef.org/georgia/stories/child-friendly-spaces-children-contact-law-georgia>. (Date of Application: 03.11.2023) [in English].

21. Na Lvivshchyni obhovoryly mekhanizmy roboty u kryzovii kimnati, druzhnii do dytyny. “Mechanisms of work in a child-friendly crisis room discussed in Lviv region”. URL: <https://lviv-rda>.

gov.ua/na-lvivschyni-obhovoryly-mehanizmy-roboty-ukryzovij-kimnati-druzhnij-do-dytyny/. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

22. U Darnytskomu raioni z'iavytsia «kimnata, druzhnia do opytuvannia ditei», yaki staly svidkami chy postrazhdaly vid nasylstva. “In Darnytsia district, a ‘child-friendly room’ will appear to interview children who have witnessed or suffered from violence”. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/u_darnitskomu_rayoni_zyavitsya_kimnata_druzhnya_do_opituvannya_ditey_yaki_stali_svidkami_chi_postrazhdali_vid_nasilstva/. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

23. Bezsonna, T.F., Nosova, O.Y. (2019). «Zelena kimnata» yak efektyvnyi metod realizatsii prava ditei na osoblyve stavlennia zboku pravookhoronnykh orhaniv. “‘Green Room’ as an effective method of realising the right of children to special treatment by law enforcement agencies”. Kharkiv National University of Internal Affairs: 25 years of experience and a look into the future (1994-2019): collection of abstracts for the international scientific and practical conference dedicated to the 25th anniversary of the university (Kharkiv, November 22, 2019). P. 59-61 [in Ukrainian].

24. Khrystiuk, O.S., Fedorovska, N.V. (2020). Psykholoho-pedahohichni aspekty pidhotovky maibutnikh fakhivtsivpsykholohiv natsionalnoi politsii do dopytu ditei – zhertv nasylstva. “Psychological and pedagogical aspects of training future psychologists of the national police to interrogate children victims of violence”. Actual problems of pre-trial investigation and trial of crimes against sexual freedom and sexual inviolability of children, ways to solve them: materials of the International scientific and practical conference (Kyiv, June 19, 2020) / edited by V. Cherniei, S. Husariev, S. Cherniavskiy, V. Korolchuk. Kyiv: National Academy of Internal Affairs. P. 338-341 [in Ukrainian].

25. Dovidnyk pratsivnyka politsii preventyvnoi diialnosti. “Handbook of the police officer of preventive activity”: a textbook / team of authors; supervised by the author Candidate of Juridical Sciences, Honoured Lawyer of Ukraine A.E. Fomenko. Dnipro: DSUIA, 2018. 180 p. [in Ukrainian].

26. Vykorystannia «Kryzovoi kimnaty, druzhnoi do dytyny» Odeskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav na praktytsi. “The use of the Child Friendly Crisis Room of Odesa State University of Internal Affairs in practice”. URL: <http://oduvs.edu.ua/news/vikoristannya-kryzovoyi-kimnati-druzhnoyi-doditini-odeskogo-derzhavnogo-universitetu-vnutrishnih-sprav-na-praktitsi/>. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

27. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii roboty pidrozdiliv yuvenalnoi preventsii Natsionalnoi politsii Ukrainy. “On Approval of the Instruction on Organization of Work of Juvenile Prevention Units of the National Police of Ukraine”: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, dated December 19, 2017 No. 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

28. Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii roboty z ditmy za metodykoiu «Zelena kimnata» dlia slidchykh ta yuvenalnykh politseiskykh. “Guidelines on the organization of work with children using the ‘Green Room’ methodology for investigators and juvenile police officers”. Kyiv, 2021. 48 p. [in Ukrainian].

29. Vynnychenko, Y.D., Dufeniuk, O.M. (2019). Child-friendly dopyt u kryminalnomu provadzhenni: standarty oblashtuvannia «zelenykh kimnat». “Child-friendly interrogation in criminal proceedings: standards for the arrangement of ‘green rooms’”. Criminal and Criminal Procedure Legislation in the Context of Criminal Justice Reform: Materials of the Scientific and Practical Seminar (Lviv, May 31, 2019). P. 119-123 [in Ukrainian].

30. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia, Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo yustytysii, druzhnoi do dytyny. “On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offences, the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine on Child Friendly Justice”: Draft of the Law of Ukraine, dated June 04, 2021. No. 5618 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72138. (Date of Application: 03.11.2023) [in Ukrainian].

Ponomarenko Alla,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Leading Researcher of the State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-6271-4485

PECULIARITIES OF INTERROGATION OF A CHILD VICTIM OF SEXUAL VIOLENCE (CRIMINAL PROCEDURAL ASPECT)

The article focuses on certain aspects of interrogating a child victim of sexual violence. The author emphasizes that interrogating a child during criminal proceedings has certain peculiarities, which are due not only to the specifics of the child's psyche, but also to the procedural features of investigative (detective) actions involving minors or underage persons. The examination of these particularities has revealed the weaknesses of the criminal procedural legislation concerning this area of relations. In particular, the legislator has not defined in which specific cases a teacher should be invited to interrogate (question) a child, and in which a psychologist, and in which both should be invited.

The author believes that in criminal proceedings related to crimes against sexual freedom and sexual inviolability of children, the participation of a psychologist should be not an alternative, but a mandatory option. It is established that to date, the issue of the mandatory video recording of interrogation (questioning) of a child in criminal proceedings related to crimes against sexual freedom and sexual inviolability of children, as well as the issue of using the «green room» technique during interrogation (questioning) of a child remains unresolved in legislation.

For addressing these concerns, the author proposes the following:

- 1) to carry out mandatory video recording of interrogation (questioning) of a child victim of sexual violence;
- 2) to develop and adopt a legal act in the National Police of Ukraine which would establish the general principles of application of the «green room» methodology;
- 3) to provide for the requirements in the CPC of Ukraine for the use of specially equipped and attached premises for interrogation (questioning) of children which would meet the principles of child-friendly space;
- 4) to provide in the CPC of Ukraine that if there is a need to provide additional evidentiary information, hearsay evidence may be heard in accordance with Article 97 of the CPC of Ukraine.

Keywords: child, crimes against sexual freedom and sexual inviolability of a person, video recording of interrogation, place of interrogation, «green rooms», Barnahus model.

Отримано 24.11.2023